

**”Bak gjenstandene finnes
menneskene”**

**Tangen Menighetshus 3. februar
2011**

Stein Enger

DISPOSISJON

- Oversiktkart
- Aasgaard gård – historikk
- Eier og brukerforhold på gården
- Husmannsplasser u/Aasgaard
- Hvorfor undersøke bosetningen?
- Kildemateriale
- Framgangsmåte
- Antall bosatte på Aasgaard med husmannsplasser
- Rekonstruksjon av familier
- Bosatte i Aasgaardstuen søndre
- Husmannskontrakten
- Hvilke tanker har jeg gjort meg?
- Hva er det materialet ikke forteller noe om?
- Verdien av de arkeologiske undersøkelser.
- Avslutning

Aasgaard Gård -historikk

- Areal: Ca 950 dekar opprinnelig
- Oppsittere fra 1618
- Brant ned til grunnen pinsaften 1762
- Selveierbruk v/ kongeskjøte fra 1858
- Fradelt og solgt fra Gjerdingen og Karlstad i perioden 1865 – 1872.
- 1896 – 1923: Bortforpaktet Gjerdingen og Karlstad
- 1923: Fradelt og solgt Karlstad m/Gjerdingen (170 daa)
- 1995: Aasgaard solgt som tilleggsareal til Vik
- 2001: Fradelt husa og tunet (ca 12 daa, resten jorda og skogen er fortsatt tilleggsareal til Vik).

Eier- og brukerforholdene på gården

- 1816-1862: Nils Pedersen Aasgaard og Mari Eriksdtr (hadde Helset yttre søndre fra 1838 – 1875)
- 1862-1865: Even Engebretsen Rusten og Dorthe Andersdtr Dælin østre (en rekke utlæg/pantsettelse)
- 1865-1872: Lars Jensen Hengerud og Marte Kristine Olsdtr (økonomiske probl., dro til Amerika i 1869)
- 1872: Auksjonsskjøte fra sorenskriveren i Søndre Hedemarken til Nils Pedersen Aasgaard
- 1872-1922: Even Olsen Refsalsveen og Anna Hansdtr Helset Yttre nordre
- 1922–1977:Olaf Evensen Aasgaard og Lydia Olsen

Husmannsplasser u/Aasgaard

- 1801: 2 husmannsplasser (Gjerdingen og Karlstad)
- 1865: 6 (8) husmannsplasser (Aasgaardstuen nordre, Aasgaardstuen søndre, Søberg, Olsrud, Toppen og Meningen. Gjerdingen og Karlstad var selveierbruk.
- 1875: 8 husmannsplasser (Gjerdingen, Karlstad, Meningen, Toppen, Søberg, Nyhus, Aasgaardstuen nordre, Aasgaardstuen søndre)
- 1900: 3 husmannsplasser (Aasgaardstuen søndre, Aasgaardstuen nordre og Søberg)
- 1910: 2 husmannsplasser (Søberg og Aasgaardstuen nordre) Gjerdingen og Karlstad var forpaktet bort. De øvrige er fraflyttet og tatt inn under gården igjen som del av arealgrunnlaget.

Hvorfor undersøke bosetningen?

- Interesse for lokalhistorie og slektshistorie – oppvokst på nabogården Kongsparten.
- Egne forfedre, nære slektninger som eiere på Aasgaard i perioden 1784 – 1866.
- Slegt også på en av husmannsplassene fra ca 1920 – ca 1931.
- Motivert for å undersøke bosetningen på Aasgaardstuen søndre, da det ble aktuelt med utgraving.

Kildemateriale

- Stange Bygdebok
- Digitalarkivet: Folketellingene i 1801, 1865, 1875, 1900 og 1910.
- Digitalarkivet: Kirkebøkene for Stange (1714 – omkr 1860) og for Tangen(1861 – dpt og døde fram til 1930, konfirmerte inntil 1935 og gifte fram til 1945)
- Avskrifter av kirkebøker hos Hedmark Slegtshistorielag
- Kommunikantprotokoller for Stange 1788 -1861 og Tangen fra 1861 - 1910.
- Panteregistrer for Hedemarken (Aasgaard, Karlstad, Gjerdingen)
- Pantebøker. Evt. tingbøker.
- Gammalt fra Stange og Romedal, Stange Historielag
- www.ancestry.com (census records, birth, marriage, death records, military records, new papers, obituary
- Ellis Island (1892-1954 – database 20 mill immigranter)

Framgangsmåte

- Notere opplysninger om personer med tilknytning til Aasgaard og Aasgaardseie
- Notere bosatte ved folketellingene. Internett, unntatt 1875
- Avskrift fra kirkebøkene: Fra internett og som avskrifter hos Hedmark Slektshistorielag (utgitte hefter, ikke korrekturleste avskrifter)
- Gjennomlesning kommunikantprotokoller – står igjen å se igjennom 1788 – 1840. Sett igjennom 1840 – 1907.
- Rekonstruere familiegrupper
- Bosatt Aasgaardseie når og hvor lenge?
- På hvilke plasser har de bodd?

Antall bosatte på Aasgaard med husmannsplasser

- 1801: 11 voksne og 10 barn
- 1865: 26 voksne og 23 barn
- 1875: 26 voksne og 14 barn
- 1900: 11 voksne og 15 barn
- 1910: 9 voksne og 3 barn

Rekonstruksjon av familier

- Gjerdingen: 1751 – 1889: Fire familier, hvorav to usikre
- Karlstad 1730 – d.d. : Tretten familier, hvorav to usikre
- Olsrud/Nyhus 1840 -1882: En familie
- Søberg: 1862 – 1918: Fire familier
- Meningen: 1842 – 1877: To familier
- Aasgaardstuen søndre 1828 – 1905: To familier
- Aasgaardstuen nordre: 1825 - 1942: Fem familier
- Toppen 1853 – 1896: En familie
- Ikke lokaliserte: Foreløpig sju familier.
- En rekke enkeltpersoner uten familietilknytning til gården eller husmannsplassene
- *Pr. d.d.: I alt 27 familier sikre, 4 usikre, 7 ingen anelse.*

Bosatte i Aasgaardstuen søndre

- Aasgaardstuen søndre /"Knutsberget", "Knutslykja"
- Sammenhengende bosetning fra **senest 1828 – omkr 1908**

- **Familie 1: Bosatt 1828 - 1868**

Lars Pedersen Wiigs Eier (1795-1868)

Lars var tvilling med Oliv og født uægte på Wiigs Eie, dpt 12 juli 1795 i Stange kirke. Foreldrene var Berte Erichsdtr WiigsEie og Peder Olsen Stor Brat av Ringsaker. I 1801 bor Lars , søstera og mora på Wiig, mora logerende og "nyder lægd for børnene". Lars konfirmert 1814, 19 år gammel i Stange kirke. Presten gav han karakteren "Liten fatte evne". Oliv konfirmert året før.

Lars giftet seg 1823 med Ingeborg Hansdtr Saastad Eier (1785 – 1832). Da han giftet seg var han bosatt Grimerud Eie. Kona Ingeborgs foreldre (Hans Erichsen og Mari Thronsdtr), var husmenn. Bosatt Saastadeie i 1801.

Lars og Ingeborg kom til Aasgaardsstuen søndre i 1828. Ingeborg døde 29 nov 1832, bare 46 år gml.

Lars gikk altergang hvert eneste år i perioden 1844 – 1868. Han var fadder til dattera i Aasgaardstuen nordre i 1864.

Lars døde i Aasgaardstuen søndre 29 aug 1868, 73 år gammel. Gravlagt ved Tangen kirke, 5 sept. 1868.

Barn: Helene og Even f. 1824 på Yttre Hougs Eie, **Berthe f. 1828 på Aasgaardseie.**

Familie 2 i Aasgaardstuen søndre

Familie 2: Bosatt 1868 – ca 1908)

Knud Pedersen Finstad (1822 – 1909). Foreldre husmann Peder Knudsen Finstad og Live Olsdtr. Konfirmert 6 okt 1839: I bog og kunnskap: Temmelig god. Oppførsel: God. Tjente på Oustad i 1843, da han meldte flytting til Fredriksten Festning i Halden i anledning militærtjeneste.

Knud gift 1 g 21 mars 1851 m/ Anne Marie Schjermann(1824 – 1859). Barn: Anne Christine f 1853 og Martin f 1858, begge født VaatsaasEie.

Knud Pedersen Finstad gift 2 g 27 des 1861 med **Berthe Larsdtr Aasgaardeie** (1828 – 1888). Barn:Lena f. 16 sept 1862 på Østby yttre eie, Pauline f. 1 nov 1866 på Yttre Hougs Eie. I 1865 bosatt Svendstuen u/Houg Yttre søndre som dagarbeider, sammen med kona og barna Martin og Lena.

Familien flyttet til Aasgaardstuen søndre omkring 1868. Berthe døde i Aasgaardstuen søndre i 1888 og Knud døde 31 aug 1909 på Fokhol, 87 år gammel.

Lena utvandret, 30 år gml, ugift, den 8. juli 1892 til Amerika med båten D/S Angelo. Mer vites ikke.

Pauline 27 år gml, ugift, utvandret 8 mai 1893 til Rothsay,Minnesota. Mer vites ikke.

Aasgaardstuen søndre

1865: Lars Pedersen 69 år, husmann og enkemann, 2 maal jord, utsæd $\frac{1}{4}$ tønne blandkorn og $\frac{1}{2}$ tønne poteter. Ingen dyr.

1875: Knud Pedersen 53 år, husmann, gift. Besetning 3 faar. Utsæd (slått sammen m/Aasgaardstuen nordre)

1900: Knud Pedersen, 78 år, inderst, enkemann, forsørget vesentlig av fattigvesenet. Korn og potet, ingen dyr.

Husmannskontrakten

- Ingen registrerte husmannskontrakter u/Aasgaard
- Eksempel på to kontrakter fra nabogården Kongsparten
- **1851: Thors Grinden.**
 - * Husleie 3 specidaler pr år (enten kontant eller arbeid)
 - * Arbeid godtgjøres med 8 skilling pr sommerdag og 5 skilling pr vinterdag
 - * Ved vanhelse eller alderdomssvakhed, betale 3 spd hvert Aars 14. april
 - * Avlet høy og for brukes kun på husmannsplassen.
 - * Utnytte egen husdyrgjødsel

Husmannskontrakten forts.

- Avvirkning i skogen etter husbondens tillatelse og "Udvisning hertil".
- Nyter "Tre favner kostved i Gårdens skog"
- "Fri havning mellom slipp og reisen til Sæteren og efter at Husbonden er hjemkommen fra Sæteren"
- De på Pladsen staaende Huse tilfalder Gaardens Bruker efter Husfolkenes død eller flytting

Husmannskontrakt forts..

I kontrakten fra 1855 (Bækkevold)

- Husleie 4 spd pr aar
- Arbeidspligten omfatter 9 Dage i Vaaronden, 3 Dage i Slindvedhoggingen, 9 Dage i Slaatonden og skjære 6 – sex Maal naar det av Husbonden forlanges
- De paa pladsen opførte Huse skal efter Husmannens Død tilfalde Husbonden/Verten) en fjerdepart, og det øvrige af Husene skal Husmanden være berettiget til å beholde med en passende Godtgjørelse
- Nyter Husmanden hest til framkjøring av sine Huusmaterialer, skjer det uden nogen Godtgjørelse.

Hvilke tanker gjør en seg?

- Vanskelige forhold for både husbonden og husmannen.
- Folk kom flyttende fra gårder, husmannsplasser i Stange, men noe spesielt at det var mange fra Feiring i Hurdal u/ Eidsvoll (Gjerdingen, Karlstad og Søberg).
- Familiene ble sittende forholdsvis lenge og til og med neste generasjon. Godt forhold til husbonden på gården? Tok vare på det lille de hadde.
- Mangel på mat, klær og sko, vanskelig helse, lite skole, hvilke tanker hadde en om framtida? Kampen for å overleve. Store barneflokker (eks. 15 barn i Karlstad, hvorav 8 utvandret til Amerika i beg av 1900 –tallet.
- Størst omfang av husmannsplasser omkring 1850 – 1880. Utvandringen til Amerika og industrialiseringen forløsende.

Hva er det materialet ikke forteller noe om?

- Navnet på husmannsplassen utover fellesbetegnelsen "Aasgaards Eie".
- Husmannens økonomiske stilling (svært få oppføringer i panteregisteret med mindre de hadde pantegrunnlag – løsøre eller eiendom)
- Ikke flyttemeldinger innen prestegjeldet
- Hvor jobbet de utenom pladsen og hvor mye egentlig på gården?
- Regnskap mellom husbonden og husmannen.

Verdien av de arkeologiske undersøkelser

- Dokumentasjon utover beliggenhet, størrelse på hus og dyrket areal inngjerdet.
- Hjelpemidler innendørs og utendørs.
- Kunnskap om levemåte og livet på husmannsplassene
- Bidrag til helhetlig forståelse av situasjonen i samfunnet og den historiske utviklingen

Avslutning

- Spennende hobby!
- Krav til systematikk og dokumentasjon
- Spesielt interessant for slektsgranskere
- Gir oversikt over bosetningen og livet på Tangen-halvøya på gårds- og husmannsnivå
- Et bygdesosiologisk perspektiv (bygdas utvikling, egenart og forholdet individ og samfunn – ikke minst kirkens stilling)